

هنرهای تصویری و تجسمی

از دیدگاه امام خمینی رحمۃ اللہ علیہ

www.ketab.ir

احمد مهدی زاده

سرشناسه: مهدی زاده، احمد، ۱۳۵۱ -

عنوان و نام پدیدآور: هنرهای تصویری و تجسمی از دیدگاه امام خمینی (ره) / احمد مهدی زاده.
مشخصات نشر: تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، مؤسسه چاپ و نشر عروج، ۱۳۸۷.
مشخصات ظاهری: ۱۰۱ ص.

شابک: 8 - 004 - 212 - 964 - ISBN: 978

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۹۷ - ۱۰۱؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع: ۱. خمینی، روح الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹ - ۱۳۶۸ - -
نظریه درباره هنر.

شناسه افزوده: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س) - دفتر قم. مؤسسه چاپ و نشر عروج.

رده بندی کنگره: ۹ - ۹ - ۵ / ۱۵۷۴ DSR

رده بندی دیویی: ۹۵۵ / ۰۸۴۲

شماره کتابشناسی ملی: ۱۲۷۰۶۵۰

کد / م ۲۳۹۰

مؤسسه چاپ و نشر عروج

کتاب هنرهای تصویری و تجسمی از دیدگاه امام خمینی (ره)

◆ نویسنده: احمد مهدی زاده

◆ ناشر: چاپ و نشر عروج (وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س))

◆ چاپ | چاپ دوم: ۱۴۰۲ ۵۰۰

101004000100077

هنرهای تصویری و تجسمی

• خیابان انقلاب، بین ۱۲ فروردین و فخر رازی، فروشگاه مرکزی، تلفن: ۶۶۲۰۲۸۷۳ - دورنگار: ۶۶۴۰۰۹۱۵

• خیابان انقلاب، تقاطع حافظ، فروشگاه شماره ۱، تلفن: ۶۶۷۰۱۲۹۷

• مراکز پخش: خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری، فروشگاه شماره ۲، تلفن: ۶۶۹۵۵۷۳۷

• هرم مطهر حضرت امام خمینی (س)، ضلع شمالی، فروشگاه شماره ۳، تلفن: ۵۵۲۰۳۸۰۱

• کلیه نمایندگیهای فروش در استانها

نشانی الکترونیکی: pub@imam-khomeini.ir

مقدمه ناشر

اسلام آیینی است از سوی خدا و برای انسان و از آنجا که انسان از ابعاد مختلفی برخوردار است، خداوند آفریدگار و پرورش دهنده انسان، دین و برنامه‌ای کامل برای پاسخگویی به همه نیازهای او، در همه ساحت‌های فردی و اجتماعی و نیز دنیوی و اخروی بیان داشته است. بخشی از این آیین جامع و جاودان، احکام فقهی و بایدها و نبایدهای عملی آن می‌باشد. این بخش از تعالیم اسلام که به عنوان فقه، شریعت و احکام نامیده می‌شود، مجموعه حلال و حرام‌ها و دیگر احکام غیر الزامی است.

این دستورات، در واقع برنامه سیر و سلوک عملی انسان سالک الی الله است، تا او را به سر منزل مقصود و جهان ماندگار برساند. فقه در مکتب اهل بیت علیهم‌السلام، از جایگاه و ارزش والایی برخوردار است؛ چرا که از زلال وحی الهی سرچشمه گرفته و فقیهان که وارثان علم نبوی و علوی می‌باشند، خود را شاگردان مکتب پویا و زنده اهل بیت می‌دانند. اینان رمز ماندگاری فقه و فقاہت را، استفاده از شیوه

استنباط فقیهانه احکام و سود جستن از منابع چهارگانه اجتهاد (کتاب، سنت، عقل و اجماع) گرفته‌اند.

با زنده بودن اجتهاد در مدرسه اهل بیت (علیهم‌السلام)، پویایی فقه تضمین می‌شود، و از این طریق به مسائل و پرسش‌ها و نیازهای نوپیدای انسان در مسیر حرکت و تحول و تکامل زندگی پاسخ داده می‌شود.

در جامعه رشد یافته و مترقی کنونی نیز برای حضور زنده و سازنده فقه در عرصه‌های گوناگون حیات بشر، علاوه بر جدی گرفتن اجتهاد؛ ساده‌سازی و عمومی‌سازی دستاوردهای فقهی اقدام بایسته دیگری است که سزاوار پرداختن است.

در این راستا، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س) — دفتر قم تلاش کرده است تا برخی موضوعات فقهی را که بعضاً حضرت امام خمینی (س)، در آن زمینه نوآوری‌هایی نیز دارند، با روان‌سازی در دسترس فرهیختگان جوان قرار دهد. این تلاش با همت و همکاری برخی از محققان حوزوی در بعضی از موضوعات به نتیجه رسیده است. عنوان «هنرهای تصویری و تجسمی از دیدگاه امام خمینی (س)» موضوعی است که جناب آقای احمد مهدی‌زاده زحمت پژوهش و نگارش آن را بر عهده داشته است که با تشکر از ایشان، این دفتر فقهی را به عموم علاقه‌مندان مباحث فقه اجتماعی تقدیم می‌داریم.

مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)

دفتر قم

فهرست مطالب

.....	مقدمه ناشر	أ
.....	مقدمه	ز
.....	اهمیت پژوهش	ط
بخش اول: کلیات		
.....	پیشینه صورتگری	۳
.....	۱. مصر	۳
.....	۲. کنعان	۴
.....	۳. بنی اسرائیل	۵
.....	۴. در آیین زرتشت	۷
.....	۵. کلیسا و صورتگری	۸
.....	۶. جزیره العرب	۱۰
.....	اسلام و صورتگری	۱۱
.....	هنر از دیدگاه اسلام	۱۱
.....	قرآن کریم و صورتگری	۱۵

د هنرهای تصویری و تجسمی از دیدگاه امام خمینی علیه السلام

۱. صورتگری حقیقی کار خداوند است ۱۵
۲. صورتگری به عنوان یکی از ابزارهای معجزه ۱۵
۳. صورتگری جنبان برای حضرت سلیمان علیه السلام ۱۶
۴. صورتگری به عنوان عامل انحراف ۱۷
- صورتگری در سنت و روایات ۱۹
- نگاه اجمالی به صورتگری در فقه اهل سنت ۲۰
- علت تحریم از دیدگاه اهل سنت ۲۱
- جایگاه صورتگری در فقه شیعه ۲۲

بخش دوم: بررسی فقهی

- فصل اول: ساخت تصاویر و تندیس ها ۲۷
۱. صورتگری برای پرستش ۲۷
۲. صورتگری برای غیرپرستش ۲۷
- انواع صورتگری ۲۸
- نظریه اول: حرام بودن هر نوع صورتگری ۲۸
- نظریه دوم: حرام بودن مجسمه سازی ۲۹
- نظریه سوم: مباح بودن هر نوع صورتگری ۲۹
- دلایل قول اول ۳۰
- دلایل قول دوم ۴۶
- دلیل قول سوم ۴۹
- فصل دوم: گستره حکم ۵۱
- مسأله اول: قصد حکایت ۵۱
- مسأله دوم: ساخت گروهی ۵۲
- مسأله سوم: تولید با دستگاه ۵۵

مسأله چهارم: مجسمه و تصویر ناقص	۵۷
مسأله پنجم: تصویر خیالی	۵۸
مسأله ششم: صورتگری از جن و فرشته	۵۹
دلایل تحریم صورتگری از جن و ملک	۶۰
مسأله هفتم: نقش برجسته	۶۶
مسأله هشتم: عکاسی	۶۸
فصل سوم: نگهداری و استفاده از تصویر و تندیس	۶۹
الف - دلایل تحریم نگهداری و استفاده	۶۹
دلیل اول: ملازمه بین حرام بودن ایجاد و ابقا	۶۹
دلیل دوم: ظهور روایات	۷۱
ب - دلایل جواز نگهداری و استفاده	۷۹
اشکال و پاسخ	۸۱
فصل چهارم: صورتگری و معاملات	۸۷
الف. مزد صورتگری	۸۷
ب. خرید و فروش	۸۸
۱. خرید و فروش مجسمه و نقاشی	۸۸
۲. خرید و فروش بت‌ها	۹۰
دلایل تحریم	۹۰
۳. انواع فروش بت به لحاظ متعلق ببع	۹۳
نتیجه بحث	۹۳
کتاب‌نامه	۹۷

مقدمه

هنر در تاریخ زندگی بشر از بهترین و مؤثرترین ابزار ارتباط انسان با جهان اطرافش بوده است، هنر، تحمل طبیعت خشن را برای انسان راحت تر کرده، دنیای پیرامون را آن گونه که فکر می کرد یا دوست داشت برایش می آراست. و همچنان هنر در ارتباط انسان با انسان های دیگر و حتی با درون خویش نقش مهمی به عهده دارد و او برای بیان تفکرات، اهداف و آرزوهایش به خوبی از زبان هنر بهره می برد.

تحولات فکری و فلسفی بشر هیچ گاه نتوانست او را از هنر بی نیاز کند بلکه هر گاه که اندیشه ای با قدرت همراه شد هنر را آن گونه که می خواست هدایت می کرد و ابزارها و شیوه های هنری که بدان علاقه داشت، گسترش می داد و گاه برای دیگر مکتب ها و ابزارها و یا محصولات هنری آن ها محدودیت ایجاد می کرد.

انسان در طول تاریخ با توجه به امکانات و شرایط و علائق گوناگونی که داشت از ابزارهای مختلف هنری استفاده می کرد، البته برخی از آن ها از قدمت تاریخی و رواج بیشتری برخوردارند و هنر صورتگری از چنین ویژگی برخوردار است.

مجسمه و نقاشی و دیگر شیوه‌های هنر تصویری از چیزهایی هستند که از گذشته‌های بسیار دور مورد توجه انسان‌ها بوده‌اند اگرچه شاید نتوان تاریخ دقیقی برای شروع آن تعیین کرد ولی قطعاً دارای پیشینه‌ای چندین هزار ساله‌اند.

کاوش‌های باستان‌شناسی کاربرد وسیع نقاشی و تندیس در دوره غارنشینی را به خوبی اثبات می‌کند؛ زیرا شرایط مساعد درون غارها باعث باقی ماندن آن آثار شده است ولی این دلیل نمی‌شود که انسان فقط از وقتی که غارنشین بوده، به این هنر پرداخته است، بلکه ممکن است انسان‌ها پیش‌تر از آن دوره نیز از تصویرگری به‌طور شایسته بهره می‌برده‌اند.^۱

البته شکی نیست که بشر در استفاده از این هنر اهداف گوناگونی داشته است مانند آرایش محل سکونت، بیان امیال و آرزوها، انتقال پیام و وسیله‌ای برای یادبود و سحر و جادو.^۲

مهم‌تر از همه آن که در بسیاری از اقوام، تندیس و نقاشی دارای ارزش دینی بودند و بسیاری از آنان به پرستش و تقدیس تصویرها به عنوان خدایان گوناگون و یا نماد موجودات فرازمینی روی آوردند از هند و چین گرفته تا ایران و مصر و یونان و رم...^۳

شیوه برخورد حکومت‌ها و ادیان با صورتگری متفاوت بود، ولی به طور قطع می‌توان گفت که ادیان توحیدی به شدت با تقدیس و پرستش تندیس‌ها مخالف بودند و یکی از مهم‌ترین جلوه‌های اولیه دین مبین

۱. رک: تاریخ تمدن، ج ۱، ص ۱۱۹.

۲. همان، ص ۱۱۸ - ۱۱۹.

۳. رک: تاریخ جامع ادیان، ص ۱۹، ۵۰، ۸۰، ۱۰۵، ۲۲۰، ۲۷۵، ۳۶۶، ۴۷۵.

اسلام مبارزه با بت پرستی بود که در محیط عربستان به ویژه در شهر مکه رواج داشت و حتی در فقه اسلامی این جریان مبارزه به هر نوع تصویرگری از جانداران کشیده شد.

این نوشتار در پی آن است تا با توجه به پیشینه تاریخی صورتگری در ادیان دیگر و با محور قرار دادن نظریه امام خمینی علیه السلام به بررسی این موضوع پرداخته، به برخی سؤالات در این باره پاسخ دهد. پرسش های اساسی:

۱. آیا نقاشی و مجسمه سازی از طبیعت بی جان جایز است؟
۲. آیا صورتگری از جانداران جایز است یا نه؟
۳. بنابر نظریه تحریم، علت حرمت صورتگری چیست؟ آیا یک ملاک و معیار اصیل و غیر قابل تغییر در این زمینه وجود دارد و یا آن که تحریم ملاکی دارد که ممکن است مسأله تغییر موضوع به آن راه یابد؟
۴. دامنه تحریم صورتگری (نقاشی و مجسمه سازی) تا کجا گسترش می یابد؟
۵. نگهداری و استفاده و خرید و فروش مجسمه و نقاشی و مانند آن چه حکمی دارد؟

اهمیت پژوهش

همان گونه که گفته شد هنر با کاربردهای فراوانش از جایگاه مهمی در صحنه های اجتماعی برخوردار است. امروزه یکی از بهترین و مؤثرترین راه های انتقال پیام و مفاهیم و کنترل و هدایت جامعه استفاده از انواع هنرهای دیداری (سینما، عکاسی، نقاشی، کاریکاتور، مجسمه سازی و...) می باشد.

البته ما شاهد کاربردهای دوگانه این نوع از ابزارهای هنری و نیز برخورد های دوگانه با آن هستیم، در یک سوی جهان از چنین قالب های هنری برای ترویج و گسترش بهترین مفاهیم تعالی بخش توحیدی بهره می جویند و در طرف دیگر برای ترویج مظاهر کفر و نفاق و فساد و فحشاء و بت پرستی.

در درون جوامع اسلامی نیز با چند نوع برخورد با این مسأله مواجه می شویم؛ برخی متعصبانه و بسیار خشک با این نوع هنر برخورد کرده، آن را مساوی با شرک و بت پرستی می دانند بر اساس همین دیدگاه، گروه های تندرو در افغانستان به تخریب آثار باستانی روی آورده اند.

بیشتر علمای شیعه اگر چه نگهداری نقاشی ها و مجسمه های جانداران را در جای که مفیده ای نداشته باشد جایز می دانند اما در زمینه تهیه و تولید آن اختلاف نظر دارند. گروهی با استناد به ظاهر برخی روایات به تصویر کشیدن انسان و حیوان و ساختن تندیس از آنان را جایز نمی دانند و گروهی دیگر فقط ساخت چنین تندیس هایی را حرام می دانند ولی گروه سوم با توجه به مسأله شرایط زمان و مکان معتقدند که ممنوعیت نقاشی و مجسمه سازی مربوط به دوره ای بود که بت پرستی رواج داشت بنابراین در شرایط فعلی که بت پرستی در جوامع اسلامی وجود ندارد تهیه چنین آثار هنری - که کارکرد آن ها تغییر یافته است - جایز می باشد.

در چنین وضعیتی لازم است که به این گونه مسائل به طور دقیق و همه جانبه نگریسته شود و طرح این مباحث و بیان اختلاف دیدگاه ها نه تنها ضرری به انسجام اسلامی نمی زند، بلکه کمک بسیار شایانی است برای پیدایش یک دیدگاه همه جانبه و شناخت درست مسائل حکومت و جامعه.

امام خمینی رحمته الله علیه در این زمینه در منشور برادری فرمودند:

از آن جا که در گذشته این اختلافات در محیط درس و بحث و مدرسه محصور بود و فقط در کتاب های علمی آن هم عربی ضبط می گردید، قهراً توده های مردم از آن بی خبر بودند و اگر با خبر هم می شدند، تعقیب این مسائل برایشان جاذبه ای نداشت. حال آیا می توان تصور نمود که چون فقها با یکدیگر اختلاف نظر داشته اند - نعوذ بالله - خلاف حق و خلاف دین خدا عمل کرده اند؟ هرگز.

اما امروز با کمال خوشحالی به مناسبت انقلاب اسلامی حرف های فقها و صاحب نظران به رادیو و تلویزیون و روزنامه ها کشیده شده است. چرا که نیاز عملی به این بحث ها و مسائل است؛ مثلاً در مسأله مالکیت و محدوده آن، در مسأله زمین و تقسیم بندی آن، در انفال و ثروت های عمومی، در مسائل پیچیده پول و ارز و بانکداری، در مالیات، در تجارت داخلی و خارجی در مزارعه و مضاربه و اجاره و رهن، در حدود و دیات، در قوانین مدنی، در مسائل فرهنگی و برخورد با هنر به معنای اعم؛ چون عکاسی، نقاشی، مجسمه سازی، موسیقی، تئاتر، سینما، خوشنویسی و غیره. در حفظ محیط زیست و سالم سازی طبیعت و جلوگیری از قطع درخت ها حتی در منازل و املاک اشخاص... همه این ها گوشه ای از هزاران مسأله مورد ابتلای مردم و حکومت است که فقهای بزرگ در مورد آن ها بحث کرده اند و نظراتشان با یکدیگر مختلف است و اگر بعضی از مسائل در زمان های گذشته مطرح نبوده است و یا موضوع نداشته است، فقها امروز باید برای آن فکری بنمایند.